CARMA

Non-formal learning for student motivation

CARMA Toolkit

Stap voor stap op weg naar het implementeren van collaboratief leren om de motivatie en participatie van leerlingen te verbeteren

(praktische leermiddelen)

www.carma-project.eu

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

CARMA

Non-formal learning for student motivation

CARMA Toolkit

Stap voor stap op weg naar het implementeren van collaboratief leren om de motivatie en participatie van leerlingen te verbeteren

(praktische leermiddelen)

www.carma-project.eu

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Editors:
Ruta Grigaliunaite, CESIE, Italië
Rosina Ulokamma Ndukwe, CESIE, Italië

Co-editors:
Mathieu Decq, Pistes Solidaires, Frankrijk
Magali Lansalot, Pistes Solidaires, Frankrijk

Bijdrages van:
Ovagem Agaidyan, Verein Multikulturell, Oostenrijk
Gizem Agyuz, DOGA Schools, Turkije
Danny Arati, DOGA Schools, Turkije
Klaudia Binna, Verein Multikulturell, Oostenrijk
Dima Bou Mosleh, University Colleges Leuven-Limburg, België
Linda Castañeda, University of Murcia, Spanje
Pedro Costa, INOVA+, Portugal
Ömer Düzgün, Verein Multikulturell, Oostenrijk
Isabel Gutiérrez, University of Murcia, Spanje
Karine Hindrix, University Colleges Leuven-Limburg, België
Ana Leal, INOVA+, Portugal
Mª Del Mar Sánchez, University of Murcia, Spanje
Irene Pilshopper, Verein Multikulturell, Oostenrijk
Marta Pinto, INOVA+, Portugal
Rosa Pons, University of Murcia, Spanje
Paz Prendes, University of Murcia, Spanje
Serkan Solmaz, DOGA Schools, Turkey
Zuhal Yılmaz Dogan, DOGA Schools, Turkije

Grafisch ontwerp:
CESIE

INHOUDSTAFEL

1 Inleiding 10
1.1 Wat is de CARMA Toolkit? 11
1.2 Voor wie is de Toolkit bestemd? 12
1.3 Wat zit er in deze toolkit? 13
2 Collaboratief leren invoeren in de klas 15
3 Besluit 65
4 Dankwoord en bronnen 67
4.1 Dankwoord 70
4.2 Referenties 71
4.3 Meer literatuur 73
Teacher Competence Assessment Model
Dagboek van de leerkracht

Glossarium van termen

EC
European Commission

ESL
Early School Leaving

CL
Collaborative Learning

NFL
Non-formal Learning

NFL Expert
Non-formal Learning Expert

RMA
Reciprocal Maieutic Approach

1

Inleiding

Inleiding

"Het CARMA-project heeft niet tot doel formeel in niet-formeel leren om te zetten. Het wil de technieken van niet-formeel leren gebruiken om de formele aanpak te verrijken en te verbeteren. Hoewel de technieken niet-formeel zijn, blijven de methodes wel formeel. Dat is immers belangrijk voor onze leerlingen." – De Onderzoeksgroep Opleidingstechnologie, Universiteit van Murcia.

Mijn leerlingen zijn echt niet gemotiveerd". U hebt de verzuchting wellicht al gehoord en u hebt veel gelezen over het belang van motivatie in het onderwijs. Wat kunnen we doen om de uitspraak te veranderen in "Mijn leerlingen zijn echt gemotiveerd"? Hoe kunnen we alle leerlingen helpen om hun potentieel ten volle te benutten, hun prestaties te verbeteren en zelfs het risico in te dijken dat ze de school vroegtijdig verlaten?

Wilt u kunnen zeggen 'Mijn leerlingen zijn echt gemotiveerd'? Dan hebt u de juiste Toolkit in handen!

Heeft u gehoord van collaboratief leren? Het is steeds populairder geworden onder gemotiveerde leerkrachten. Collaboratieve leermethodes zetten het traditionele ex-cathedraonderwijs, met een centrale rol voor de leerkracht, om in een omgeving die gericht is op de leerlingen of het leerproces.

Bij collaboratief leren gaat het om interactie waarbij leerlingen verantwoordelijk zijn voor hun eigen acties én voor de acties van de anderen in de groep. Onder toezicht van de leerkracht werken leerlingen samen om elkaar te helpen bij het begrijpen van concepten, het oplossen van problemen of het uitwerken van projecten en producten. Ze delen het gezag en de leden aanvaarden dat ze allemaal verantwoordelijk zijn voor de acties van de groep. Collaboratief leren verlegt de verantwoordelijkheid voor het leren van de leerkracht-expert naar de leerling. Na het bepalen van de taak of activiteit wordt de leerkracht een moderator of facilitator van het proces. Hij/zij moet een omgeving creëren waarin leerlingen samen kunnen leren en als groep problemen oplossen.

In een collaboratieve leeromgeving zijn leerlingen actief betrokken bij het leerproces. De kans groeit dat ze belangstelling ontwikkelen voor hun studies en sterker participeren aan het schoolleven. Dit soort aanpak zijn efficiënt voor het versterken van de motivatie en de betrokkenheid van leerlingen en voor het verbeteren van de resultaten van minder bevoorrechte leerlingen die meer risico lopen op slechte prestaties en vroegtijdig schoolverlaten.

1.1 Wat is de CARMA Toolkit?

De Toolkit die we hebben ontwikkeld, is het resultaat van het Erasmus+-programma ***'CARMA – RMA en andere niet-formele leermethodes voor het motiveren van leerlingen'.*** Het is een gids om stap voor stap collaboratieve leermethodes voor leerlingen te implementeren en onderwijspraktijken om te vormen door het gebruik van niet-formele leertechnieken.

CARMA, gecoördineerd door CESIE in Italië, was een 34 maanden durend initiatief (januari 2016 - oktober 2018) gefinancierd door het Forward-Looking Cooperation-project van het Erasmus+-programma[1].

1 Het Erasmus+-programma van de Europese Unie ondersteunt activiteiten op het vlak van onderwijs, opleiding, jongeren en sport: https://eacea.ec.europa.eu/erasmus-plus

Het laatste decennium hebben het Europese onderwijssysteem en de Europese instellingen grote inspanningen geleverd om het onderwijs te vernieuwen en te hervormen. Ze legden prioriteiten voor het onderwijs in Europese landen vast, als onderdeel van het Education and Training Strategic Framework (ET 2020)[2]. Daartoe behoren onder meer het terugdringen van vroegtijdig schoolverlaten in de EU tot minder dan 10% en het beperken van het aandeel 15-jarigen met ondermaatse vaardigheden op het vlak van lezen, wiskunde en wetenschappen tot 15% tegen 2020[3].

Als antwoord op deze core challenges, een consortium van organisaties uit Italy, Spanje,

CARMA leverde een positieve bijdrage aan de ontwikkeling van efficiëntere methodes om de inclusie van leerlingen te ondersteunen en het risico op voortijdig schoolverlaten te beperken.

2 The Strategic Framework for the European Co-operation in Education and Training (ET 2020) http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/index_en.htm.

3 Eurostat, EU labour force survey 2018, bron - Volgens gegevens van Eurostat verliet gemiddeld 10,7% van de jongeren (18-24 jaar) in de EU-28 vroegtijdig onderwijs en opleiding.

Frankrijk, Portugal, België, Turkije en Australië hebben bijgedragen om het percentage van vroegtijdige schoolverlaters en van jonge mensen met ondermaatse vaardigheden in lezen, wiskunde en wetenschappen, terug te dringen.

Het algemene doel van het CARMA-project was het ontwikkelen, testen en invoeren van niet-formele technieken als collaboratieve leerstrategie om de schoolcultuur te innoveren en de praktijken in de klas om te vormen. Daarop volgend, de Reciprocal Maieutic Approach (RMA), een populaire dialectische methode van onderzoek en zelfanalyse getest door de socioloog Danilo Dolci, werd in het project geïntroduceerd in het CARMA-project als een antwoord op de benodigdheden van het onderwijs systeem. Specifiek, RMA is gebruikt als een inclusieve, collaboratieve en innovatieve evaluatietool waarmee leerkrachten de vooruitgang van leerlingen konden monitoren en er snel op inspelen.

1.2 Voor wie is de Toolkit bestemd?

Bent u een leerkracht binnen het secundair onderwijs? Dan is de CARMA Toolkit voor u! Het is een gids om stap voor stap collaboratieve leermethodes voor leerlingen te implementeren. Zo willen we de motivatie, participatie en resultaten van leerlingen verbeteren.

Deze Toolkit mikt op leerkrachten 5de en 6de leerjaar lager onderwijs en secundair onderwijs, die over het algemeen werken met leerlingen van 11 tot 16 jaar. De Toolkit gaat in op de specifieke behoeften van leerkrachten secundair onderwijs die op zoek zijn naar praktische ideeën voor het introduceren van collaboratief leren in de klas. Dat geldt in het bijzonder voor complexe leeromgevingen, met leerlingen die minder bevoorrecht zijn, zwak presteren en het risico lopen op vroegtijdig schoolverlaten. Deze Toolkit wil leerkrachten de middelen aanreiken om een echte collaboratieve leeromgeving tot stand te brengen in hun school!

CARMA wilde de schoolcultuur vernieuwen en de praktijken in de klas

Met deze Toolkit willen we de juiste middelen, stapsgewijze ondersteuning en geïntegreerde leermethodes bezorgen aan alle leerkrachten. Op klasniveau willen we verandering tot stand brengen door middel van een inclusieve aanpak die mikt op interactie, creativiteit en wederzijds leren tussen leerkrachten en leerlingen, met een duurzame positieve impact op de ruime schoolomgeving.

Wij kunnen scholen steunen om uit te groeien tot collaboratieve leergemeenschappen!

1.3 What is included in this Toolkit?

De Toolkit wil een efficiënte gids zijn die u helpt uw leerpraktijken en klasomgeving te verrijken, duurzame relaties op te bouwen met uw leerlingen, hun motivatie en participatie te versterken en hun betrokkenheid bij het leerproces te verbeteren.

In deze toolkit vindt u **verschillende praktische hulpmiddelen voor het implementeren van collaboratieve methodes.** U kan hem gebruiken in de klas en ter ondersteuning van diverse thema's tijdens het leerproces.

De variatie van niet-formele technieken die zijn gepresenteerd in deze toolkit, ondersteunen leerkrachten in het uitwerken van collaboratieve methodes voor het gebruik in de klas door de praktische toepassing van elke techniek in de klas uit te leggen, van voorbereiding tot eindresultaat. Voor elke techniek worden de verwachten resultaten en de toegevoegde waarde gegeven, met betrekking tot het verbeteren van de kennis, vaardigheden en competenties van leerlingen. Als laatste wordt ook een lijst gegeven met suggesties en tips voor de praktische toepassing van elke techniek.

Als u meer wilt weten over het CARMA project en RMA, meer wilt lezen over de richtlijnen om collaboratieve methodes in uw klas de bevorderen, meer wilt weten over de ontwikkeling van onze leerresultaten voor leerkrachten en studenten binnen het kader van collaboratief leren, en als u onze competence assessment model wilt gebruiken om uw de ontwikkeling van uw vaardigheden te evalueren tijdens de implementatie van niet-formele leertechnieken in de klas, kijkt u dan ook eens naar de volledige versie van de toolkit.

De volledige versie van de toolkit met alle hulpmiddelen voor het invoeren van collaboratief leren, gecreëerd en getest tijden het project door leerkrachten, is beschikbaar online op de CARMA *website www.carma-project.eu.*

Deze Toolkit wil de CARMA-aanpak en de lessen uit de experimenten met verschillende scholen verspreiden over Europa. Hij is een bron van inspiratie en zet onderwijsmensen ertoe aan de methodes en activiteiten van onze strategie van collaboratief leren toe te passen om de schoolcultuur te vernieuwen en klaspraktijken om te vormen. We hopen dan ook dat u dezelfde of gelijkaardige resultaten behaalt als degene die wij hebben bereikt met het aanpassen en testen van niet-formele leertechnieken in samenwerking met 28 leerkrachten

en meer dan 3.000 leerlingen in scholen in Italië, Spanje, Frankrijk, Portugal, België, Turkije en Oostenrijk.

**Gewoon proberen…
Met uw eigen motivatie
kan u ook anderen
motiveren!**

2

Collaboratief leren invoeren in de klas

2 Collaboratief leren invoeren in de klas

Er kunnen vele strategieën voor collaboratief leren worden gebruikt in verschillende vakken en leerjaren. We zien echter dat leerkrachten de middelen en kennis nodig hebben om collaboratief leren in de praktijk om te zetten en toe te passen in de klas.

In deze sectie van de Toolkit vindt u een selectie van **15 niet-formele** leertechnieken voor het implementeren van collectief leren die u kan gebruiken in de klas. De opgelijste technieken zijn aangepast, geanalyseerd en getest door 28 leerkrachten van verschillende vakken in Italië, Spanje, Frankrijk, Turkije, België, Portugal en Oostenrijk, die bij het CARMA-project waren betrokken. Ze zijn geïntroduceerd in diverse leeromgevingen in de verschillende landen en gebruikt voor het lesgeven aan leerlingen van 11 tot 18 jaar oud.

De technieken zijn ontwikkeld om het engagement van leerlingen in grotere groepen te verbeteren, maar werken ook goed bij seminars en workshops. U kan de technieken kiezen op basis van de manier waarop u met de leerlingen wil werken, maar ook met het oog op de vaardigheden die u bij hen wil stimuleren.

• Technieken met kleurcodes

We hebben 2 verschillende kleuren gebruikt om technieken die geen specifieke voorbereiding vergen te onderscheiden van degene die moeten worden voorbereid op het vlak van a) analyse, b) ruimte of c) materiaal. Zo spoort u ze snel op in de Toolkit.

Geen voorbereiding vereist	Voorbereiding vereist

• Kies de techniek

Alle 15 geselecteerde niet-formele technieken willen **de betrokkenheid, de motivatie, de samenwerking en de medewerking van de leerlingen** verbeteren en de specifieke leerresultaten en impact van collaboratief leren evalueren (zie Hoofdstuk 5).

Verbeter de betrokkenheid, motivatie, samenwerking en medewerking van de leerlingen!

Sommige technieken focussen op verschillende elementen (de visuele expressie van leerlingen verbeteren, communicatie stimuleren, zelfreflectie, actief denken en probleemoplossing aanmoedigen) of maken gebruik van technologie. Kies uit onderstaand overzicht de techniek die het best past bij wat u nodig hebt in de klas.

TECHNIEK	VISUELE EXPRESSIE	COMMUNICATIE	ZELF-REFLECTIE	NADENKEN & PROBLEEM-OPLOSSING	TECHNOLOGIES
1 Visualisatie- / creatieve techniek	✓	✓	✓		
2 Leren door vertellen	✓	✓		✓	
3 Appreciative Inquiry (AI)		✓		✓	
4 Bloemblad-debat		✓	✓	✓	
5 Whole Brain Teaching (WBT)		✓		✓	
6 Constructieve controverse		✓		✓	
7 Puzzel		✓	✓	✓	
8 Groepsonderzoek		✓	✓	✓	
9 Vat vol emoties		✓	✓		
10 Open Space Technology		✓		✓	
11 Crossover Learning		✓		✓	
12 Coöperatief leren in multiculturele groepen			✓		
13 Leren door coderen		✓	✓	✓	✓
14 Mind Map	✓	✓		✓	✓

15 Reciprocal Maieutic Approach (RMA)					

Met behulp van deze in de klas geteste technieken observeerden de leerkrachten van het CARMA-project de reacties van de leerlingen, hun participatiegraad en de efficiëntie van de gekozen niet-formele techniek met betrekking tot het verbeteren van de motivatie en de prestaties.

"Ik had een van mijn klassen gekozen om de niet-formele onderwijsmethodes uit te testen. De keuze viel niet toevallig op een klas van een technische school voor toerisme die bepaalde problemen had gekend. Het risico op uitval was er groot, relatieconflicten kwamen meteen aan de oppervlakte en vele leerlingen waren gezakt. Ik dacht dus dat deze klas geschikt was voor het uitproberen van een aantal niet-formele leertechnieken om de leerlingen te motiveren en te laten groeien als groep." ***- Angelo Pellegrino, leerkracht, Italië***

"De relatie met sommige collega's was complex. Ze waren terughoudend en geloofden niet in wat ik probeerde te implementeren. Ik heb hen allemaal gecontacteerd en uitgelegd wat ik deed, want ik was echt gemotiveerd en overtuigd van het nut van niet-formele leeractiviteiten. Uiteindelijk keerden de meesten op hun stappen terug en stapten ze mee in het avontuur. Nu gebruiken ze verschillende methodes!" ***- Fabienne, leerkracht, Frankrijk***

Lees, analyseer, pas aan, test, gebruik, integreer in uw dagelijkse lessen, observeer, evalueer, geniet!

U kent de noden en interesses van uw leerlingen. Kies één methode of test ze allemaal – u beslist.

Zoals eerder gezegd is motivatie het allerbelangrijkste!

TECHNIEK

TECHNIEK Nº 1

Visualisatie- / creatieve techniek

"Ik geloof dat visualisatie een van krachtigste manieren is om persoonlijke doelstellingen te halen." - ***Harvey Mackay (2012)***

Omschrijving

De visualisatietechniek is een van de biografische methodes om mee te werken tijdens seminars, workshops of consults. Hij gebruikt alle soorten creatieve visualisatie, zoals tekenen en schilderen, boetseren en collages.

Voorbereiding

De leerkracht moet wat ervaring hebben met het faciliteren of begeleiden van groepen, of beschikken over competenties op het vlak van onderwijs en creatieve expressie, maar er is geen speciale voorbereiding vereist.

Stap voor stap

1. Vraag leerlingen om een tekening te maken of een figuurtje te boetseren rond een specifiek onderwerp. Bijvoorbeeld: maak een tekening over je schoolloopbaan of boetseer een figuurtje

in klei dat verband houdt met je onderwijs- en leerervaringen.
2. Vraag leerlingen 3 belangrijke gebeurtenissen in hun leertraject aan te duiden in verschillende kleuren.
3. Vraag nadien alle leerlingen in de groep een beschrijving te geven van hun tekening en hoe ze die hebben gemaakt. De andere leerlingen moeten nadenken en feedback geven. Het moet duidelijk zijn dat de persoon die feedback geeft over zijn eigen perceptie/indrukken praat en niet over wat de maker bedoelde.
4. Bespreek op het einde van de oefening wat de leerlingen gevoeld, ervaren en geleerd hebben.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen leren over hun biografische ervaringen via contact met groepen en gemeenschappen. Dat doen ze door op elkaar te reageren en gemeenschappelijke punten te zoeken.

Skills & competenties

De leerlingen bouwen communicatie- en reflectievaardigheden op. Ze maken verandering van perspectief en perceptie mogelijk door duidelijkheid te scheppen en anderen bewust te maken. Ze leren werken in team.

Hints en tips

De leerkracht zet het werkproces in gang, geeft impulsen, observeert de vooruitgang van individuen en de groep, ondersteunt groepsontwikkeling. De oefening kan worden aangepast aan verschillende vakken, zoals geschiedenis, literatuur, aardrijkskunde, enz.

Voor mij was het altijd al belangrijker rond processen te werken dan rond inhoud. Dankzij het internet is inhoud makkelijk te vinden, terwijl de vaardigheid om informatie kritisch te evalueren nog moet worden ontwikkeld. Daarom wil ik leerlingen helpen die vaardigheid te verwerven of te verfijnen met de steun van niet-formele methodes.
- Barbara Pellegrino, leerkracht, Italië

TECHNIEK N° 2

Leren door vertellen

"Vertellen is vandaag de krachtigste manier om ideeën de wereld in te sturen." ***- Robert McKee (2015)***

Omschrijving

Leren door vertellen is een proces waarbij het leren wordt gestructureerd door een vertelling of verhaal als middel om "betekenis te geven". De techniek gebruikt persoonlijke verhalen en anekdotes om leerlingen te motiveren en kennis te delen.

Voorbereiding

Verhalen moeten worden aangepast aan het lesonderwerp. Heeft de leerkracht-facilitator geen ervaring met vertellen, dan moet hij/zij er zich in bekwamen om de gewenste doelstellingen te halen.

Stap voor stap

1. Creëer een ontspannen, informele sfeer (de leerlingen zitten bijvoorbeeld in een kring of halve kring, binnen of buiten).
2. Teken een raster op het bord en schrijf in elk vakje een woord dat relevant is voor het onderwerp en dat u vooraf hebt bedacht. Het raster kan zo klein of groot zijn als u wil, maar hoe groter hoe ingewikkelder de activiteit.
3. U kan in het raster de woordenschat gebruiken waarmee de leerlingen op dat moment werken, maar om ze een goed verhaal te laten brengen is een mix aangewezen (namen van mensen en plaatsen, werkwoorden, substantieven, adjectieven, enz.). Het is ook goed er enkele woorden tussen te gooien die het verhaal pit kunnen geven (misdaad, liefde, haat, diefstal, liefdesverdriet, reis, schat, ongeval, enz.).
4. Leg de leerlingen uit dat het de bedoeling is een verhaal te maken waarbij alle woorden in het raster worden gebruikt. De leerlingen kunnen alle woordenschat of grammatica gebruiken die ze willen, maar ze moeten alle woorden in het raster verwerken.
5. Op het einde kan de klas stemmen voor de beste verhalen in verschillende categorieën: het meest creatieve verhaal, het interessantste, het grappigste, het best vertelde, enz. Deze activiteit kan ook makkelijk worden uitgewerkt tot een creatieve schrijfoefening, hetzij individueel als huistaak, hetzij per twee of in groep als schrijftaak.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen verwerven kennis over het onderwerp vanuit een nieuw perspectief.

Skills & competenties

Leerlingen gebruiken aangeleerde concepten in andere situaties. Ze verbeteren hun skills op het vlak van denken, presenteren, actief luisteren en spreken in het openbaar.

Leerkringen krijgen meer empathie, leggen contact met anderen en versterken hun intra- en interpersoonlijke competenties.

“Mijn leerlingen hebben nieuwe skills verworven.
Ze leren werken in groep om hun taken te maken en gebruiken hun creativiteit om verhalen te schrijven. We starten de les met brainstorming en weven thema’s rond de onderwerpen.
Dat is een routine geworden en ze kunnen hun leerervaring zelf sturen
- Didem Sümbül, teacher, Turkey

“Door te vertellen leren ze hun fantasieën vertalen in een helder en logisch verhaal. Praten voor de groep komt hun zelfvertrouwen ten goede”.
- Kim Vandenwijngaert, leerkracht, België

Hints en tips

Leerlingen kunnen ook rasters maken voor elkaar. Laat ze hun eigen verhalen creëren per twee of in kleine groepen. Wanneer ze daarmee klaar zijn, kunnen ze het vertellen aan u, de klas of de andere groepen.

De leerkracht denkt na over het onderwerp (bv. geschiedenis, aardrijkskunde, literatuur, enz.) en koppelt er relevante woorden aan.

“Het gebruik van zelfgekozen systemen en beelden is een verrijkende ervaring voor de leerlingen. Het maakt mijn lessen beter en motiverender. De leerlingen maken zich hun taken eigen. Ze zijn blij en enthousiast wanneer ze in de klas meehelpen aan elkaars werk.”
- Didem Sümbül, leerkracht, Turkije

TECHNIEK NR. 3

Appreciative Inquiry in Learning

"Deze cursussen bieden richtlijnen om ons volle potentieel te benutten als complete mensen in alle opzichten. Ze helpen ons de moed, wijsheid en leiderschapskwaliteiten verwerven die nodig zijn om constructief bij te dragen aan een cultuur van vrede." - UNESCO (2002) Sourcebook for Facilitators, Learners and Tertiary Level Instructors.

Omschrijving

De waarderend onderzoek-techniek gaat ervan uit dat focussen op problemen ertoe leidt dat acties uitmonden in een vicieuze cirkel, waarbij de energie en het engagement systematisch zakken. Hij is gebaseerd op de 4D-cyclus: Discover of ontdekken (inschatten, "Wat brengt iets tot leven?"), Dream of dromen (voorzien, "Wat zou kunnen?"), Design of ontwikkelen (dialogeren, "Wat zou moeten?") en Deliver of afleveren (innoveren, "Wat komt er?").

Voorbereiding

De groep kan klein (2 leerlingen) of groter (6 leerlingen) zijn. Kleine groep voor het bepalen van het thema, bespreking van de manier om aan de grotere groep te presenteren, presentatie voorbereiden.

Stap voor stap

1. Kies een positief onderwerp voor het onderzoek en beschrijf het in positieve termen, bv. een goede, interessante les waarbij de leerlingen het gevoel hadden dat ze iets oppikten, enz.
2. Stel positieve vragen op om het onderwerp te verkennen: “Wat ging er goed? Kan je je succes in dit specifieke geval toelichten?”, enz. De vragen moet goed voorbereid en relevant zijn, zodat het interview volgens een gestructureerd en specifiek patroon verloopt.
3. Gebruik de vragen om interviews af te nemen of verhalen te delen rond het onderwerp. De interviewer en geïnterviewde kunnen van plaats wisselen. Ze gebruiken de voorbereide vragen en focussen op het positieve. Het onderzoek gaat verder in groepen. De leerling kan een interviewer worden.
4. Bepaal thema’s in de verhalen. Succesfactoren, positieve gevoelens over het onderwerp, enz.
5. Vraag de leerlingen op basis van deze thema’s een gedeeld beeld te schetsen van een gewenste toekomst, m.a.w. een provocatief voorstel. Dat kan, naar keuze van de groep, worden gepresenteerd in een tekst, een tekening, mind maps, PPT, metaforen, enz. De kleine groep presenteert aan de grotere.
6. Leg de leerlingen uit dat ze innovatieve manieren moeten vinden om deze toekomst te creëren, m.a.w. strategische intenties. De methode moet SMART zijn (Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch, Tijdsgebonden). De groep moet een gemeenschappelijke geschiedenis delen en kan dan doelstellingen bepalen voor de toekomst.
7. Gebruik het provocatieve voorstel en de strategische intenties om de leerlingen te sturen. Het kan geen kwaad vaste patronen in verband met toekomstdenken te doorbreken door uit de comfortzone te stappen en de groep te stimuleren om zo innovatief mogelijk uit de hoek te komen.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen verwerven kennis over een bepaald onderwerp. Dat versterkt hun motivatie, creativiteit en nieuwsgierigheid om er dieper op in te gaan.

Skills & competenties

De leerlingen verbeteren hun communicatieve skills (spreken in het openbaar, actief luisteren, creativiteit, interpersoonlijke en interculturele communicatie) en sociale vaardigheden (empathie, samenwerking, assertiviteit, zelfcontrole, teamwork en participatie).

Ze verwerven competenties inzake coöperatief leren en het oplossen van conflicten.

"Volgens mij gaf het herkennen en overwinnen van de uitdagingen het beste resultaat in de klas".
- Robert Westreicher, leerkracht, Oostenrijk

Hints en tips

De facilitator moet creatief zijn, sterk in positieve communicatie en verwoording en goed geïnformeerd over het onderwerp van het onderzoek.

Voor de presentatie van het onderwerp kan leermateriaal nodig zijn.

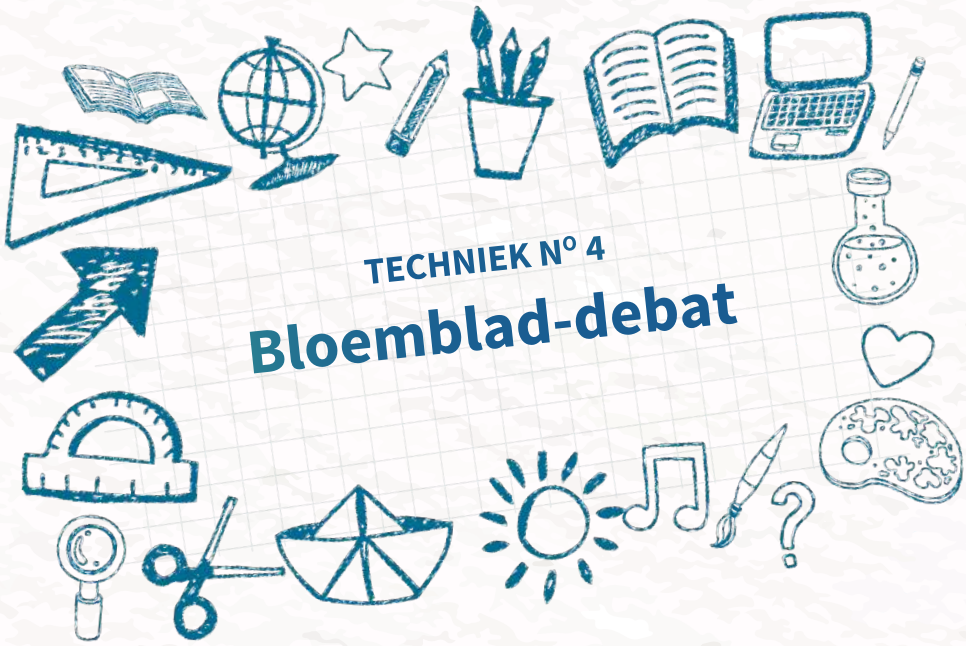

TECHNIEK Nº 4

Bloemblad-debat

"Voor goede ideeën en echte innovatie heb je menselijke interactie, conflict, ruzie en debat nodig." ***- Margaret Efferman (2015)***

Omschrijving

De methode van het bloemblad-debat vergemakkelijkt het beslissen door zowel in kleine groepen als plenair een "overtuigend argument" en een constructief debat uit te werken.

Voorbereiding

Neem de tijd om de onderwerpen te bepalen en de lesruimte klaar te zetten:

- Zet de tafels in een kring. Zij vormen de blaadjes van een bloem. In het midden staan de stoelen (evenveel als er tafels zijn).
- Hang kleurrijk papier op met de onderwerpen en sleutelwoorden.
- Voorzie een bord om de grote lijnen van de centrale discussie te tekenen of op te schrijven.

Stap voor stap

Leerresultaten

1. Verdeel de groep in kleinere groepen en laat ze rond de tafels gaan zitten.
2. Kondig het vakonderwerp aan en schrijf het op elke tafel.
3. Geef de leerlingen 15 minuten om hun standpunten te bespreken. Ze kunnen akkoord of niet akkoord gaan en een “initieel voorstel” uitwerken. Zeg hen dat ze concrete ideeën, oplossingen en mogelijke wijzigingen moeten uitwerken om dit voorstel aanvaardbaar te maken voor iedereen rond hun tafel.
4. Laat elke groep een “ambassadeur” per tafel kiezen. Ze gaan naar het midden van de bloem en leggen in 10 minuten het voorstel van hun groep uit. Daarna volgt een debat.
5. Het centrum moet tot een gemeenschappelijk voorstel met concrete veranderingen komen. Lukt dat niet, dan gaan de ambassadeurs terug naar hun “bloemblad” en onderhandelen ze over hun voorstellen. De andere leerlingen moeten actief luisteren. Ze kunnen hun reacties en nieuwe voorstellen op papier zetten.
6. Vraag op het einde van de sessie één “ambassadeur” het uiteindelijke voorstel of de beslissing aan de groep kenbaar te maken. Vraag de groep feedback over de activiteit.

Kennis

De leerlingen versterken hun kennis, begrip en strategieën bij het omgaan met heterogeniteit en diversiteit in groepen omdat ze meerdere perspectieven en standpunten krijgen aangereikt. Ze leren een “overtuigend argument” opbouwen en een veelheid aan standpunten, ideeën en reacties over het onderwerp samenvatten tot één voorstel.

Skills & competenties

De leerlingen ontwikkelen communicatieskills: actief luisteren, zich helder uitdrukken, cross-culturele communicatie.

De leerlingen ontwikkelen communicatie-, reflectie-, cognitieve en relationele/culturele competenties. Bovendien leren ze hun eigen mening vormen met een gevarieerde input van andere standpunten.

"De meeste leerlingen vonden deze manier van werken fijn. Ze hadden al groepswerk gedaan in andere vakken, maar de debatten boden in hun ogen een echte meerwaarde"
– Fabienne, leerkracht, Frankrijk

Alle leerlingen werkten actief mee in de les, zij het niet allemaal met evenveel inzet. Toch had iedereen een persoonlijke inbreng in de activiteit. Uiteindelijk kwamen ze me vragen:
"Mevrouw, dit was een boeiende sessie. Wanneer doen we dat nog eens over?"
- Teresa Cirivello, leerkracht, Italië

Uiteindelijk ontdekten mijn leerlingen dat een overeenkomst bereiken makkelijker is dan ze dachten. Dankzij dit groepswerk verbeterden de relaties tussen de leerlingen.
- Isabel Palao, leerkracht, Spanje

Hints en tips
De leerkracht moet de methode vooraf uitleggen, een brainstorming laten plaatsvinden en de tijd in de gaten houden.

Grafische ondersteuning tijdens het debat in het midden kan nuttig zijn. Al tekenend kan u ideeën verzamelen en erop inspelen.

Tijdens het bloemblad-debat gebruikte ik nog andere technieken om de participatie van de leerlingen te versterken (bv. kaarten, lucifers, een leerling als visuele moderator).
- Lisa Verhelst, leerkracht, België

TECHNIEK N^{O} 5

Whole Brain Teaching

"Lesgeven is een podiumkunst." - ***Chris Biffle (2015)***

Omschrijving

Whole Brain Teaching (WBT) werd ontwikkeld door Chris Biffle (2015). Het is een systeem om de klas te beheren en een leertechniek die de relaties tussen de rechter- en linkerzijde van de hersenen wil versterken. WBT is een op onderzoek gebaseerde techniek waarbij zang, herhalingen, bewegingen en gebaren ervoor zorgen dat de leerling interactief met de les bezig blijft.

Voorbereiding

Heeft de leerkracht geen ervaring met WBT, dan kunnen extra onderzoek en voorbereiding nodig zijn om het concept onder de knie te krijgen en in te oefenen.

Didactische aanpak

1. Klas - Yes. Zeg aan het begin van de les “Klas”, op gelijk welke manier. De leerlingen moeten u dan imiteren door “Yes” te antwoorden. Zegt u “Klas, klas, klas, klassie, klas!”, dan moeten ze dus antwoorden met “Yes, yes, yes, yessie, yes!”. Daarna kan u overgaan naar de volgende stap.
2. Regels in de klas. Voor u met het “informatieve” deel van de les begint, overloopt u met de hele klas de vijf regels. Bedoeling is dat iedereen de regels begrijpt, maar het kan u later ook van pas komen wanneer een leerling ze niet volgt. Dit zijn de regels:
    - Volg aanwijzingen snel op
    - Steek je hand op als je iets wil zeggen
    - Steek je hand op als je van je stoel wil opstaan
    - Maak slimme keuzes
    - Maak je lieve leerkracht blij!
3. Les - OK. Dit is het informatieve deel van de les. Verdeel de klas in twee groepen: de nummers 1 en de nummers 2. Roteer telkens per koppel. Begin kleine secties informatie aan te brengen met ondersteuning van gebaren, liedjes, bewegingen en gezang. Bent u klaar met dat kleine stuk informatie, zeg dan “Les” tegen de leerlingen. Zij antwoorden met “OK!”. De leerlingen geven dan om de beurt les aan elkaar, waarbij ze uw les imiteren. Observeer ondertussen de reacties. Bent u er niet van overtuigd dat de leerlingen de les begrijpen, herhaal dan het proces. Ga anders over tot “Klas - Yes” en start een nieuwe korte les.
4. Scorebordspel. Afhankelijk van het onderwerp kan u verschillende scorebordspelletjes gebruiken. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld een punt krijgen voor een goed uitgevoerde procedure, of blije of droeve smileys voor goed of slecht uitgevoerde procedures.
5. Handen en ogen. Deze stap kan op elk moment van de les worden gebruikt wanneer u wil dat de leerlingen “extra aandacht” besteden aan wat u zegt of doet. Zeg “Handen en ogen!” en laat de leerlingen uw woorden en bewegingen imiteren.
6. Spiegel. Net als bij “Handen en ogen” kan u met “Spiegel” controle krijgen over de klas en de leerlingen uw bewegingen en woorden laten imiteren. Dit is het deel van de les waarbij u uw eigen “gekheid” en bewegingen gebruikt om dingen over te brengen.
7. Switch! Deze stap wordt gebruikt tijdens het gedeelte “Les - OK”, wanneer de leerlingen lesgeven. Het is essentieel dat niet altijd dezelfde leerlingen optreden als leerkracht. Om elke leerling bij de

les te betrekken, geeft u dus de opdracht “Switch!”. De leerlingen antwoorden met “Switch” en er komt een nieuwe leerkracht voor de groep.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen versterken hun kennis over specifieke onderwerpen door hun inzet, een positieve interactie met klasgenoten en plezierige leerervaringen.

Skills & competenties

De leerlingen versterken hun skills inzake communicatie en probleemoplossing. Ze verbeteren hun competenties op het vlak van teamwork en leren een instructie omzetten in een actie.

NFL-technieken verbeteren de communicatie tussen leerlingen. Ze motiveren en betrekken leerlingen meer bij de les, wanneer ze proberen kennis op te doen. Met de nieuwe technieken doen mijn leerlingen niet alleen nieuwe leerervaringen op, ik verbeter zelf ook mijn competenties als leerkracht.
- Serkan Solmaz leerkracht, Turkije

Hints en tips

De leerkracht geeft een optreden.

Met WBT kan u elke dag starten met een nieuw scorebord. U kan uw eigen stijl van lesgeven en uw persoonlijkheid integreren in de lessen.

TECHNIQUE Nº 6

Constructieve controverse

"Constructieve controverse is een onderwijstechniek die bedoeld is om intellectuele conflicten tussen leerlingen te creëren en voldoet aan deze criteria…Door intellectuele conflicten in de les in te bouwen, kunnen lesgevers de aandacht van de leerlingen trekken en vasthouden, en hen de energie geven om hun leerniveau verder op te krikken dan ze mogelijk achtten." ***- Johnson & Johnson (2009)***

Beschrijving

Constructieve controverse is een coöperatieve leermethode die leerlingen ertoe aanzet afwisselend voor beide kanten van een controversieel onderwerp te pleiten en uiteindelijk tot een evenwichtige mening te komen. In die zin wil de leertechniek leerlingen stimuleren om alle aspecten van een bepaald onderwerp in rekening te brengen voor ze hun uiteindelijke mening uiten en een consensus bereiken.

Voorbereiding

Heeft de leerkracht geen ervaring met constructieve controverse, dan kunnen extra onderzoek en voorbereiding nodig zijn om het concept onder de knie te krijgen en in te oefenen. De leerkracht moet de groepen organiseren.

Stap voor stap

1. Zorg voor achtergrondinformatie (lectuur, tekstmateriaal).
2. Verdeel de klas in groepen van minstens vier leerlingen. Verdeel daarna elke groep in kleinere subgroepen, bijvoorbeeld van twee. Elk paar krijgt een standpunt toegewezen (voor of tegen) en ontvangt materiaal ter ondersteuning van één of twee aspecten die met het onderwerp zijn verbonden. De paren lezen het materiaal, bespreken de meest heikele punten en denken na over hoe ze hun standpunt aan het andere paar zullen uitleggen. Naar het einde toe wordt de paren gevraagd hun notities te delen met paren van andere groepen die hetzelfde standpunt vertegenwoordigen, om de discussie nieuw leven in te blazen.
3. Zeg de groep dat alle paren hun standpunt moeten uiteenzetten. Elk paar geeft een presentatie aan het paar met het tegengestelde standpunt. Wanneer het eerste paar zijn argumenten heeft gegeven, brengt het andere paar de redenen naar voren om het tegengestelde standpunt te ondersteunen. Elk lid van het paar moet evenveel bijdragen aan de presentatie. Tijdens de presentatie moet het andere paar stil zijn en notities nemen. Nadat elk paar zijn argumenten heeft verwoord, kunnen de leerlingen opheldering vragen over zaken die ze niet begrijpen.
4. Open de discussie. De leerlingen moeten in debat gaan en het andere paar ervan proberen te overtuigen dat hun standpunt correct of beter is.
5. Laat de paren de toegewezen standpunten wisselen en hun presentatie van het nieuwe aspect van de zaak voorbereiden. Bij deze stap krijgen ze geen materiaal ter ondersteuning van hun standpunt. Ze kunnen hun eigen notities gebruiken, maar mogen het materiaal dat het andere paar heeft uitgewerkt niet bekijken. Op die manier moeten ze de zaak van de tegenovergestelde kant bekijken. De paren bereiden hun argumenten op dezelfde manier voor als bij stap 2, maar moeten nu het andere standpunt in de controverse presenteren.
6. Leg uit dat de leerlingen stap 3 moeten herhalen vanuit het nieuwe standpunt dat hen is toegewezen.
7. Vertel de leerlingen dat ze als laatste stap een consensus moeten bereiken. Wanneer ze terug in hun groep zitten, moeten ze een gemeenschappelijk standpunt over het onderwerp uitwerken en formuleren, gebaseerd op wat ze hebben gehoord over beide aspecten van de zaak.

8. Na de activiteit moeten de groepen overgaan tot een zogenaamde groepsverwerking. Ze moeten nadenken en beschrijven welke acties nuttig en niet nuttig waren, en beslissen of ze in dezelfde richting zullen doorgaan of van mening veranderen. Daarvoor moet u voldoende tijd voorzien. Tijdens de verwerking moeten de leerlingen betrokken blijven en hun vaardigheden op het vlak van teamwork gebruiken.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen verwerven een basiskennis over coachen en overtuigen. Ze ontdekken hun beperkingen bij het inschatten van een bepaalde zaak of situatie.

Skills & competenties

De leerlingen ontwikkelen skills om samen creatief te denken. Ze ontwikkelen transversale competenties (communicatief, cultureel, sociaal, interpersoonlijk/relationeel) en persoonlijke autonomie.

Ze vinden het fijn dat ze tijd krijgen om met hun collega's in debat te gaan. Dat is belangrijk, omdat sommige kinderen in deze groep het moeilijk vinden om zichzelf uit te drukken in aanwezigheid van hun klasgenoten. In kleine groepen voelen ze zich minder geremd.
- Elisa Seixas, leerkracht, Portugal

Het was duidelijk dat de leerlingen er beter in slaagden zichzelf uit te drukken. Ze wilden graag hun gevoelens en gedachten uiten.
- Mustafa Evren, leerkracht, Turkije

Hints en tips

Een goed onderwerp voor constructieve controverse is relevant voor het vak, heeft twee duidelijke standpunten, is boeiend voor de leerlingen en biedt de leerkracht of de leerlingen een waaier aan bronnen en informatie.

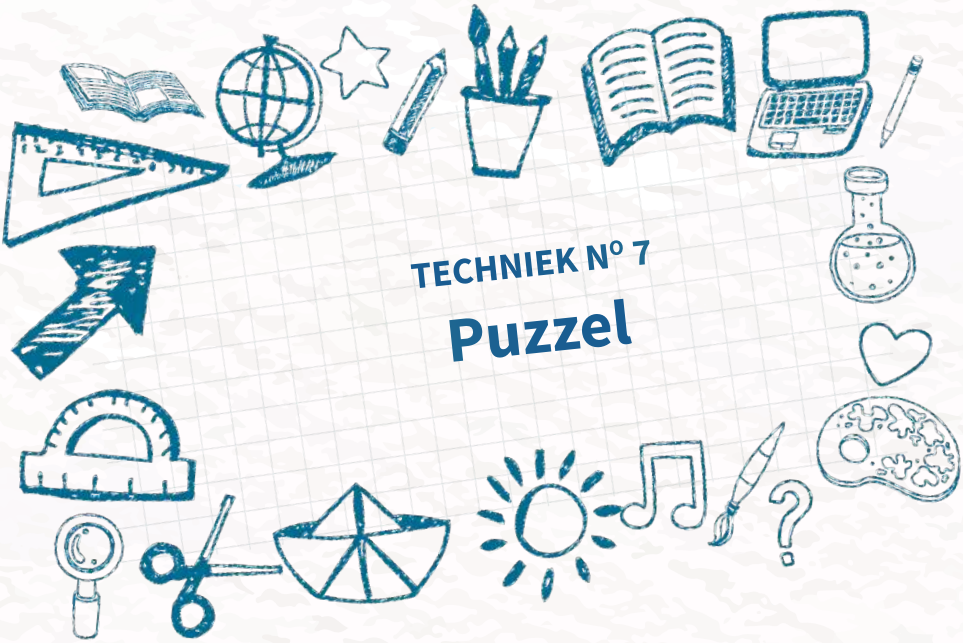

TECHNIEK Nº 7

Puzzel

"We zijn enthousiast over de methode omdat ze werkt. Ze leidde niet alleen tot warme, hechtere vriendschappen over etnische grenzen heen, maar bleek ook efficiënt om het zelfbeeld van de leerlingen op te krikken. Bovendien presteerden ze beter, kwamen ze liever naar school en leerden ze met meer enthousiasme." ***- Elliot Aronson & Shelley Patnoe (2011)***

Beschrijving

Het puzzelconcept is ontwikkeld door Elliot Aronson. Het gaat om een coöperatieve leermethode die luisteren en engagement aanmoedigt en de nadruk legt op het belang van samenwerking (door elk groepslid een essentieel stuk informatie te geven dat nodig is om al het materiaal tot een geheel te maken en te begrijpen). De methode stimuleert ook gedeelde verantwoordelijkheid in groepen. Het succes van een groep hangt af van de participatie van elk individu bij het volbrengen van zijn/haar taak.

Voorbereiding

Heeft de leerkracht geen ervaring met de puzzelmethode, dan kunnen extra onderzoek en voorbereiding nodig zijn om het concept volledig te begrijpen.

Stap voor stap

1. Stel het onderwerp aan de leerlingen voor.
2. Verdeel de leerlingen in heterogene basisgroepen (4-5 per groep).
3. Deel het materiaal over het onderwerp (artikels, rapporten, problemen, enz.) op in segmenten (evenveel als er groepsleden zijn).
4. Laat elke leerling slechts één van de segmenten bestuderen. Elk lid moet het materiaal over zijn/haar sectie leren en kunnen bespreken met de klasgenoten. De leerkracht moet de leerlingen tijd geven om hun segment te lezen, te bestuderen en er zich vertrouwd mee te maken. Zorg ervoor dat de leerlingen alleen toegang hebben tot hun eigen segment.
5. Vorm expertengroepen. Nadat leerlingen hun deel hebben geleerd, gaan ze over naar expertengroepen: één leerling van elke basisgroep voegt zich bij de groep leerlingen die hetzelfde segment kregen toegewezen.
6. Leg uit dat ze ideeën moeten delen, de hoofdpunten van hun segment bespreken en uitwerken hoe ze de informatie aan hun basisgroepen zullen presenteren. Hierbij moet u de expertengroepen instructies geven. Als ze een hoofdstuk moeten lezen en een verslag opstellen, zegt u bijvoorbeeld: “Bespreek met de groep wat je gelezen hebt, kom tot een consensus over de hoofdpunten die je je teamgenoten wil leren en zorg ervoor dat iedereen participeert”; “Verduidelijk de hoofdpunten met enkele voorbeelden”; “Hoe wil je checken of je teamgenoten je begrepen hebben?”; “Dank de leden van je expertengroep voor hun hulp”. Geef de leerlingen in de expertengroepen tijd om de hoofdpunten van hun deel te bespreken en de presentaties aan de basisgroep voor te bereiden en te repeteren.
7. Laat de leerlingen teruggaan naar hun basisgroepen. Ze delen dan hun expertise met de andere groepsleden, zodat elke basisgroep alle informatie heeft over alle onderwerpen. Het is belangrijk dat sommige inhoud in een specifieke volgorde wordt behandeld, volgens de instructies van de leerkracht. Laat elke leerling zijn/haar segment aan de groep voorstellen. Stimuleer de anderen om vragen te stellen ter verduidelijking.
8. Hou na de sessie een quiz over het materiaal. Teamleden mogen elkaar daarbij niet helpen.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen verwerven kennis en verwerken die tot een geheel. Dat helpt hen diversiteit te appreciëren en rekening te houden met elkaars standpunten.

Skills & competenties

De leerlingen ontwikkelen skills inzake sociale interactie, zelfsturing, communicatie, vertrouwen en leiderschap. Er groeit een sfeer van samenwerking en behulpzaamheid in de hele school.

Hints en tips

Na de activiteit krijgen de leerlingen tijd om te analyseren wat ze hebben bereikt en hoe goed ze hebben samengewerkt, om de skills van de groep te bespreken en om na te denken over hun eigen leerproces (groepsverwerking). Wat werkte goed? Hebben we efficiënt samengewerkt? Wat zullen we in de toekomst anders doen?

Ook de leerkracht moet over zijn/haar acties nadenken: Boekten mijn leerlingen succes? Kwamen mijn instructies overeen met de noden van alle leerlingen? Wat werkte goed? Wat doe ik anders in de toekomst? Wat zijn mijn volgende stappen? Begrepen de leerlingen de puzzelstructuur? Waren mijn instructies duidelijk? Hebben sommige leerlingen meer uitleg nodig bij de puzzelstrategie? Leerden ze over het onderwerp wat ik wilde? Wat moet ik hen een volgende keer leren?

Door dit proces konden ik en andere leerkrachten dagelijkse technieken identificeren en verbeteren.
Dat geven we door aan onze collega's.
- Karin Villgrattner, leerkracht, Oostenrijk

TECHNIEK Nº 8

Groepsonderzoek

"Groepsonderzoek is een coöperatief leermodel dat interactie en communicatie tussen leerlingen integreert met het proces van academisch onderzoek. Wanneer leerlingen actief deelnemen aan een onderzoek in het kader van een project, wordt de klas een sociaal systeem gebouwd op de samenwerking in leergroepen en op de coördinatie van het leren tussen groepen" ***- Sharan, Sharan, & Tan (2013)***

Beschrijving

Groepsonderzoek is een coöperatieve leermethode en een krachtige strategie om leerlingenteams te betrekken bij een onderzoek. De methode kan dienen voor een waaier aan onderwerpen, voor zover de onderzochte vraag of kwestie zich leent tot breed onderzoek. Ze gebruikt problemen met een open einde die de leerlingen sterke controle bieden over de focus van hun onderzoek.

Voorbereiding

Heeft de leerkracht geen ervaring met de techniek van groepsonderzoek, dan kunnen extra research en voorbereiding nodig zijn.

Stap voor stap

1. Stel het onderwerp voor en gebruik sleutelvragen om het bereik van het onderzoek te definiëren. U kan leerlingen aanmoedigen om vooraf via verschillende bronnen het onderwerp te leren kennen en zo het onderzoek te stimuleren.
2. Verduidelijk het onderwerp: stel een lijst van vragen op die leerlingen willen onderzoeken. U kan de leiding nemen of de hele klas samen laten brainstormen.
3. Rangschik de vragen om sub-onderwerpen te creëren.
4. Maak onderzoeksgroepen: de leerlingen selecteren interessante sub-onderwerpen en vormen zelf coöperatieve groepen. Zorg in elke groep voor een goede mix van bijdragers.
5. Verduidelijk de taak: elke groep moet haar sub-onderwerp verkennen en een onderzoeksprobleem formuleren. Er worden focusvragen opgesteld om het bereik van het onderzoek te bepalen.
6. Werk een actieplan uit. De groep moet beslissingen nemen:
   - te onderzoeken aspecten;
   - deadlines voor verslagen;
   - benodigde middelen;
   - leerlingen jobs en verantwoordelijkheden toekennen of laten kiezen.
7. Leg uit dat de groepsleden een actieplan moeten opstellen voor elke onderzoeksdag, data verzamelen uit bronnen, de relevantie van de data voor de kwestie evalueren en de data toepassen of delen om het groepsprobleem op te lossen.
8. Leg uit dat de leerlingen een methode van rapporteren moeten kiezen: een presentatie, een poster, enz.
9. Leg uit dat de leerlingen het rapport moeten plannen: individuele rollen tijdens de presentatie en een volledig prestentatieplan.
10. Laat de leerlingen de rapporten voorstellen en erop reageren. Andere groepen kunnen verduidelijking vragen of feedback geven.
11. Check van bij het begin of de leerlingen begrijpen hoe ze zullen worden geëvalueerd. Ze kunnen een zelfevaluatie uitvoeren en aan hun portfolio toevoegen. U kan ook een individueel verslag vragen of een test afnemen na de laatste presentatie.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen leren diversiteit appreciëren en rekening houden met elkaars standpunten.

Skills & competenties

De leerlingen ontwikkelen skills inzake creatief denken, denken op een hoger niveau, sociale interactie, (gezamenlijke) probleemoplossing, communicatie, zelfsturing, vertrouwen en beslissingen nemen.

De leerlingen ontwikkelen transversale competenties (communicatief, cultureel, sociaal, interpersoonlijk/relationeel) en persoonlijke autonomie.

Ik zag al mijn leerlingen vooruitgaan!
- Purificación García, leerkracht, Spanje

Hints en tips

Een van de elementen die groepsonderzoek onderscheidt van andere coöperatieve leermethodes is het feit dat leerlingen kunnen beslissen over de samenstelling van hun teams op basis van hun interesse en dat ze zelf taken en verantwoordelijkheden kunnen toewijzen.

De leerlingen vormen geïnteresseerde groepen van 2 tot 6 leden, werken hun project uit, bundelen de individuele bijdragen in een groepsproject en presenteren hun bevindingen in een groepspresentatie voor de klas.

TECHNIEK Nº 9

Vat vol emoties

"Je brein kan verward zijn, maar je emoties liegen nooit." - ***Roger Ebert (2013)***

Beschrijving

De vat vol emoties-techniek behoort tot de "Didactics of Emotions", gecreëerd door het Emotional Training Centre (ETC) in Italië. De methode wordt vooral gebruikt in scholen met kinderen en adolescenten, maar ook tijdens workshops en seminars of persoonlijke ontwikkelingsprogramma's. Bedoeling is emoties te herkennen, beheersen en moduleren.

Voorbereiden

De leerkracht moet voor de activiteit een kartonnen doos voorzien. Extra literatuur over Didactics of Emotions en emotionele training of emotionele intelligentie kan nuttig zijn.

Stap voor stap

1. Maak een doos en voorzie blanco kaarten waarop de leerlingen hun emoties kunnen schrijven.

2. Laat de leerlingen op de kaarten boodschappen schrijven over hun emoties en wat die zouden kunnen veroorzaken.
3. Geef hen 10-15 minuten om na te denken en te schrijven, en laat ze hun boodschappen in de doos deponeren.
4. Laat de leerlingen in een halve cirkel zitten. Vraag elke leerling een boodschap luidop te lezen. De leerlingen mogen niet hun eigen boodschap lezen.
5. Laat de groep discussiëren. De leerlingen kunnen commentaar geven en vergelijken, of raden wie de boodschap heeft geschreven.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen verwerven kennis over het herkennen van noden en het openstellen van communicatiekanalen.

Skills & competenties

De leerlingen verwerven introspectieskills en leren emoties, sensaties en gevoelens herkennen en decoderen, waarbij ze hun acties en gedachten op een positieve manier aanpassen.

Door de techniek herhaaldelijk te gebruiken, versterken de leerlingen hun competenties inzake communicatie, groepsgevoel en participatie.

Een leerling zei me dat de activiteit hem had doen nadenken. Hij ontdekte dat je dat soms even moet doen om te weten waar je staat en waar je naartoe wil.
- Esperanza Manzanares, leerkracht, Spanje

Ze praatten graag over gevoelens en emoties. Sommige leerlingen toonden dat ze makkelijk hun gevoelens konden uiten. Zelfs de meest verlegen types deelden uiteindelijk een deel van hun gevoelens.
- Ana Fernandes, leerkracht, Portugal

Hints en tips

De leerkracht geeft feedback en modereert de groepsgesprekken.

Actief luisteren en empathie zijn de belangrijkste eigenschappen van de leerkracht.

Alle leerlingen samen moeten beslissen hoe veilig ze zich voelen bij het uitdrukken van hun gevoelens in de groep.

Ik gebruikte de techniek ooit buiten en dat was nuttig voor de verlegen leerlingen. Ze waren spraakzamer en actiever.
- Esperanza Manzanares, leerkracht, Spanje

TECHNIEK Nº 10

Open Space Technology

"Echte creativiteit schuilt in de dans tussen chaos en orde." ***- Harrison Owen (2000)***

Beschrijving

Open Space Technology geeft leerlingen meer controle over wat ze leren. Ze beslissen zelf wat ze nodig hebben en wensen om aan het onderwerp te werken. Er wordt gewerkt rond een algemeen onderwerp, met verschillende workshops waarbij de leerlingen informatie uitwisselen, discussiëren en samen leren. Het doel van een Open Space Technology-meeting is tijd en ruimte voor leerlingen creëren, zodat ze grondig en creatief kunnen werken rond kwesties die hen aanbelangen. De agenda wordt bepaald door personen met de wil en de kracht om door te zetten. Open Space-meetings resulteren vaak in transformatieve ervaringen voor de betrokken individuen en groepen.

Voorbereiding

De leerkracht maakt de lesruimte klaar (plenair en kleine groepsruimten), voorziet een uitnodiging en documentatiemap voor elke leerling en een bord in elke ruimte.

Stap voor stap

1. Plaats de stoelen in een kring in het midden van klas.
2. Breng in het lokaal letters of nummers aan die vergaderplaatsen aanduiden, laat een muur vrij voor de agenda en een andere muur voor de verslagen en resultaten van de dialoogsessies.
3. Laat de leerlingen in een kring zitten, geef een overzicht van het proces en leg uit hoe het werkt.
4. Laat leerlingen die een kwestie willen aankaarten in de kring stappen, de kwestie op een flipchart schrijven en voorstellen aan de groep. Deze leerlingen noemen we “secretarissen”. Ze bevestigen hun papier aan de muur en kiezen een moment en plaats om te vergaderen. Dit proces gaat door tot er geen agendapunten meer zijn.
5. Laat de groep de agendamuur bekijken, waarop een reeks sessies staan. Vraag de leerlingen de tijd en plaats te noteren van de sessies waaraan ze willen deelnemen. Kies verslaggevers in elke groep. Zij moeten de belangrijkste punten noteren en de verslagen aanbrengen op de “nieuwsmuur”. Op het einde van de meeting worden alle verslagen samengevoegd in één document.
6. Vraag na een pauze of bij het afsluiten dat de groep tot “convergentie” komt. Bij dat proces worden actieplannen opgesteld voor de besproken items, zodat ze “uit het lokaal” kunnen.
7. Laat de leerlingen op het einde van de meeting in een kring zitten en bemerkingen, inzichten en engagementen delen die uit het proces naar voren zijn gekomen.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen versterken hun kennis, begrip en strategieën bij het omgaan met heterogeniteit en diversiteit in groepen omdat ze meerdere perspectieven en standpunten krijgen aangereikt. Ze zijn zich meer bewust van peer learning en het leerproces, zien zichzelf als experten en spelen zelf een actieve rol in het leren.

Skills & Competences

De leerlingen ontwikkelen communicatieskills: actief luisteren, zich helder uitdrukken, cross-culturele communicatie. Ze ontwikkelen transversale competenties (communicatie, reflectie) en cognitieve en relationeel-culturele vaardigheden.

Hints en tips

De leerkracht moet het hele proces van de workshop faciliteren. De grootste uitdaging ligt in de inleiding, wanneer hij/zij de regels duidelijk moet uitleggen aan de leerlingen.

Ik heb het belang en de impact gezien van een goede organisatie en planning, zeker wat de tijd betreft. Dat helpt om de dynamiek en het ritme erin te houden, wat essentieel is bij het gebruik van niet-formele onderwijsmethodes."
- Isabelle, leerkracht, Frankrijk

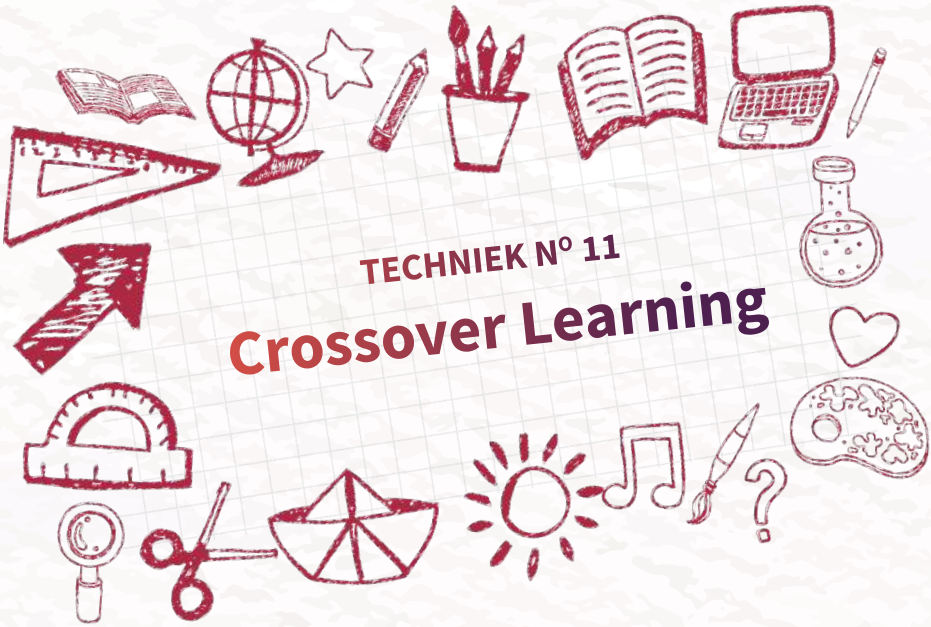

TECHNIEK Nº 11

Crossover Learning

"Kunst is een ideaal vertrekpunt om kinderen weerbaar te maken". ***- Museum M Leuven (2004)***

Beschrijving

Crossover Learning is leren in informele omgevingen zoals musea, clubs, academies en alle soorten buitenschoolse activiteiten. Crossover Learning-ervaringen benutten de sterke punten van beide omgevingen en bieden leerlingen authentieke en boeiende leerkansen.

Voorbereiding

De leerkracht moet goed op de hoogte zijn van het thema dat is gekoppeld aan de omgeving. Hij/zij moet de juiste vragen kunnen stellen om interesse op te wekken en de link te leggen met het thema. Een goede voorbereiding is dus cruciaal.

Tijdens het bezoek kunnen de leerlingen in paren worden opgesplitst. Kan dat niet, dan worden groepen van maximum 4 aanbevolen.
De duur hangt af van de taken en de bezochte plaats.

Stap voor stap

1. Bereid het bezoek voor in de klas. Stel een thema voor en bespreek het met behulp van open vragen. Het onderwerp kan verband houden met wetenschap, wiskunde, taal (beschrijvend schrijven, artistiek denken, enz.), … De leerlingen kunnen al foto's of kunstwerken rond het thema opzoeken (bv. patronen in abstracte kunst of de manier waarop de natuur wordt afgebeeld op schilderijen).
2. Leg de link naar het museumbezoek en bereid taken en vragen voor. Laat de leerlingen technologische hulpmiddelen (tablets of andere toestellen) gebruiken om informatie op te zoeken. Het thema, de taken en het doel van de les moeten vooraf grondig worden besproken met de museumgids.
3. Vertel de leerlingen dat ze het thema moeten onderzoeken tijdens een museumbezoek of uitstap, waarbij ze foto's maken of notities bijhouden. Er kan een schriftelijke taak volgen en de antwoorden kunnen aan de klas worden voorgesteld.
4. Laat de leerlingen hun bevindingen delen met de klas om tot individuele of groepsantwoorden te komen.
5. Evalueer de activiteit met de leerlingen in de klas en ga na welke leerresultaten er zijn geboekt.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen verbeteren hun kennis over het vak, begrijpen beter de verbindingen tussen onderwerpen, gaan meer leren over de vakken heen en versterken hun intercultureel begrip.

Skills & competenties

De leerlingen leren beter samenwerken en geïnformeerde keuzes maken binnen en buiten geplande ervaringen.

De leerlingen versterken hun zelfvertrouwen en zelfbeeld en krijgen meer begrip, respect en verdraagzaamheid ten opzichte van anderen.

"De leerlingen waren echt gemotiveerd en de sessie was zeer interessant. Het verloop van de communicatie was opvallend: het aanduiden van het probleem lokte voorstellen voor oplossingen uit."
- Paula Fernandes, leerkracht, Portugal

Deze Crossover Learning-ervaring bood leerlingen authentieke leerkansen en hielp hen bij het opslaan, koppelen en delen van hun eigen leeractiviteiten.
- Paula Fernandes, leerkracht, Portugal

Hints en tips

De leerkracht moet erop toezien dat alle leerlingen bij de discussies worden betrokken.

Open vragen zijn belangrijk – er zijn geen foute antwoorden.

Een gelijkaardige didactiek kan worden gebruikt in andere contexten (bezoek aan sociale organisaties, tentoonstellingen, steden, botanische tuinen, enz.).

TECHNIEK Nº 12
Coöperatief leren in multiculturele groepen

"De toekomst ligt in de handen van mensen die kunnen leiden, samenwerken en alle situaties met alle lagen van de bevolking aanpakken. We kunnen leerlingen in onze klassen daartoe opleiden met een coöperatieve leermethode die hen de sociale vaardigheden bijbrengt om een sociaal coherent land te leiden. Hoewel er diverse problemen bestaan bij het leren en lesgeven in een multiculturele omgeving, mogen we niet vergeten dat er ook belangrijke voordelen verbonden zijn aan multicultureel onderwijs." - ***Sharma & Metha (2014)***

Beschrijving

Coöperatief leren in multiculturele groepen (CLIM) is een techniek waarbij de leerlingen samenwerken in een diverse groep. De interactie in CLIM combineert interculturele opvoeding met academisch leren. Tot de kernprincipes van CLIM behoren intellectueel uitdagende taken met een open einde, die draaien rond een centraal concept. Ze zijn gebaseerd op het feit dat elk individu verschillende vaardigheden, probleemoplossende strategieën en ervaringen aanbrengt om de taak uit te voeren, zodat alle leerlingen in gelijke mate participeren. CLIM-projecten vereisen een aantal elementen: een systeem voor klasbeheer met activiteitenkaarten waarmee leerlingen zelf kunnen beslissen waaraan ze werken en op welke manier, coöperatieve normen, rollen voor de leerlingen en een niet-traditionele rol voor de leerkracht.

Voorbereiding

Het aantal leerlingen is analoog aan het aantal rollen tijdens de taak (een groep kan bv. bestaan uit een leider, verslaggever, bemiddelaar, tijdwaarnemer/materiaalbeheerder en informatiemanager).

De leerkracht zet voor de groep duidelijke instructies op papier. Indien nodig kunnen literatuur over het onderwerp en steekkaarten met aanwijzingen voor elke rol worden toegevoegd. Naargelang de instructies kunnen de leerlingen al dan niet zelf beslissen om de resultaten van hun taak te presenteren en het materiaal, de manier van presenteren en de presentatietools kiezen.

De leerkracht bereidt het onderwerp, het thema, het lesmateriaal, de steekkaarten en de rollen voor de leerlingen voor.

Stap voor stap

1. Verdeel de leerlingen in groepen van 5.
2. Wijs in elke groep de rollen toe: leider, verslaggever, bemiddelaar, tijdwaarnemer/materiaalbeheerder en informatiemanager.
3. Verklaar de bijdrage van elke leerling aan het proces en eventuele rolwisselingen of herschikkingen in de groep.
4. Deel de details van de uit te voeren taken uit.
5. Geef de leerlingen ruimte om hun indrukken te formuleren over de notie / het concept dat ze moeten verwerven. U kan werken in twee fasen: (1) individuele expressie van de leerlingen met gebruik van ad hoc hulpmiddelen (woordenlijst, tekening, diagram, Q-sort, fototaal, …); (2) uitwisseling over de indrukken binnen elke groep, gevolgd door een confrontatie of debat. Dit moet een initieel niveau van reflexiviteit ontwikkelen met betrekking tot de notie / het concept in kwestie en de motivatie van de leerlingen versterken.
6. Laat de leerlingen diverse aanvullende, door de leerkracht voorgestelde bronnen lezen die een zeker inzicht bieden in de notie / het concept. De aard en oorsprong van de bronnen zijn gelijkaardig voor de verschillende groepen, maar verschillend voor elke leerling.
7. Voer een cross-analyse door bij leerlingen die dezelfde bronnen hebben gekregen.
8. Laat de leerlingen naar de groep terugkeren (of nieuwe groepen maken, maar zorg ervoor dat elke groep alle bronnen heeft). Vraag dat ze de sleutelelementen in elk document delen.

9. Laat de leerlingen in een plenaire sessie hun conclusies in verband met de probleemsituatie voorstellen. Motiveer ze om originele presentatiemethodes te gebruiken (toneel, rollenspel, …).
10. Herhaal de belangrijkste punten van het concept / de notie, geef een antwoord op mogelijke vragen, overloop de moeilijkheden tijdens de groepswerksessies en stel de gedragsaspecten van de samenwerking in vraag (wat werkt, wat niet?) tijdens een afsluitende sessie.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen verhogen hun niveau inzake academische kennis over het onderwerp, spelling en formulering.

Skills & competenties

The students develop intercultural skills, organisational skills, enhance participation, assertiveness and social skills, are able to better manage information. They develop communication, co-operative learning, conflict resolution competences.

Skills & competenties

De leerlingen ontwikkelen interculturele en organisatorische skills, verbeteren hun participatie, assertiviteit en sociale kennis en kunnen informatie beter verwerken. Ze ontwikkelen vaardigheden op het vlak van communicatie, coöperatief leren en conflictoplossing.

"De leerlingen werden zich bewust van hun identiteit en vonden manieren om die te versterken. Ze kregen inzicht in hun potentieel, waarden en gedragspatronen".
- Martina Plonker, leerkracht, Oostenrijk

Hints en tips

De leerkracht observeert terwijl de leerlingen hun taken uitvoeren, geeft feedback en kent competenties toe na de presentatie van de taken. Op die manier moet de leerkracht een niet-traditionele rol aannemen, omdat hij/zij de controle afstaat en gezag overdraagt aan de leerlingen.

TECHNIEK Nº 13

Leren door coderen

"Als je leert lezen, kan je lezen om te leren. Dat geldt ook voor coderen. Als je leert coderen, kan je coderen om te leren." ***- Mitch Resnick (2012)***

Beschrijving

De leren door coderen-strategie is gebaseerd op de construvistische theorie, die stelt dat mensen kennis en betekenis construeren uit hun ervaringen. Leerlingen construeren hun eigen begrip van kennis van de wereld door ervaringen op te doen en erover na te denken. Door codes te leren schrijven kunnen ze logische en creatieve gedachten combineren om problemen op te lossen – een vaardigheid die nuttig is voor elke loopbaan.

Voorbereiding

Ervaring met leren door coderen is noodzakelijk. De leerkracht bereidt instructies voor het leermateriaal, presentaties, hand-outs voor de leerlingen, sjablonen voor evaluatieformulieren, … voor en voegt links naar programma's en apps toe. Computers en een internetverbinding zijn vereist.

Stap voor stap

1. Leid het onderwerp in. Begin met een eenvoudige, prettige activiteit om interesse op te wekken.
2. Verken: laat de leerlingen concrete activiteiten en interactieve projecten uitvoeren waarbij ze het onderwerp verkennen en toepassen. Het proces evolueert van eenvoudige naar steeds complexere en meer uitdagende concepten en taken.
3. Connecteer (verdiep het begrip): zet de leerlingen aan tot een dieper en breder begrip van belangrijke concepten, tot het verzamelen van meer informatie over interessante onderwerpen en tot het verfijnen van hun skills.
4. Fantaseer (koppel creativiteit aan een doel): laat de leerlingen, wanneer ze de belangrijkste concepten en praktijken kennen, een innovatief project uitwerken rond een maatschappelijk of wereldprobleem.
5. Onthoud (synthese en nieuwe vragen): laat de leerlingen bij het einde van elke module de lessen herbekijken en samen de sleutelpunten aanwijzen, vragen stellen en meningen afleiden uit hun ervaringen en ontdekkingen.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen verbeteren op een attractieve manier hun kennis van wiskunde, wetenschap, vreemde talen en hun moedertaal.

Skills & competenties

De leerlingen verbeteren hun skills op het vlak van probleemoplossing, ondernemerschap, creativiteit, communicatie, planning, reflectie, het nemen van beslissingen. Bovendien versterken ze hun skills wat betreft nadenken, algoritmisch denken en wiskundig denken. Ze versterken hun ICT- en digitale competenties.

"Leren door coderen was erg nuttig, vooral voor leerlingen met een lage motivatie voor het vak. Een van mijn leerlingen is gedemotiveerd in het algemeen (hij denkt er zelfs aan de school te verlaten) en scoorde op deze activiteit het hoogst!"
- Patricia López, leerkracht, Spanje

Hints en tips

Stimuleer de leerlingen hun eigen kennis actief te construeren aan de hand van ervaringen die assimilatie en aanpassing vergen.

Gebruik cognitieve terminologie zoals “classificeren”, “analyseren”, “voorspellen”, “creëren”.

Laat de les leiden door de antwoorden van de leerlingen, pas de educatieve strategie aan en verander de inhoud.

Faciliteer het ontdekken door de nodige middelen aan te reiken.

Voor de codeersessies heb ik het algoritme uitgewerkt en laten valideren door leerkrachten wiskunde. Dat was nuttig, ook voor mijn zelfvertrouwen.
- Nathalie, leerkracht, Frankrijk

Ik merkte dat sommige leerlingen niet meewerkten bij de activiteit ter voorbereiding van het algoritme. Daarom wiste ik het bord waarop we collectief het algoritme hadden gecreëerd. Ik had dat vooraf ook aangekondigd. Ik denk het bijdroeg tot meer onderlinge samenwerking.
- Nathalie, leerkracht, Frankrijk

TECHNIQUE N° 14

Mind map

"Leren leren is de belangrijkste vaardigheid in het leven."

- Tony Buzan (2010)

Beschrijving

Mind mapping, ontwikkeld door Tony Buzan, is een visuele en niet-lineaire techniek om informatie te organiseren en het denkvermogen van het brein te stimuleren. Daardoor kunnen leerlingen hun gedachten de vrije loop laten, nieuwe gebieden verkennen, ideeën op nieuwe manieren combineren, nieuwe denkpatronen en -kanalen ontwikkelen en dieper in een onderwerp graven zonder het globale overzicht te verliezen.

Voorbereiding

Er is tijd nodig om de onderwerpen te bepalen en het lokaal klaar te maken voor de activiteit. Plaats tafels voor kleine groepen van 4-5 leerlingen en leg flipchartpapier op elke tafel.

Stap voor stap

1. Introduceer mind mapping: leg de leerlingen verschillende manieren van communicatie, verschillende intelligentiemodellen en de voordelen van collectieve competenties uit.
2. Leg uit dat het werk als volgt wordt georganiseerd: het onderwerp wordt voorgesteld in het midden, probleemsituaties in vierkanten daarrond en oplossingen voor de problemen in wolkjes.
3. U kan de leerlingen laten stemmen over de prioriteit van de onderwerpen.
4. Verdeel de groep in kleinere groepen en laat hen hun mind maps tekenen.
5. Laat alle groepen op het einde van de sessie hun presentaties ophangen en de resultaten toelichten.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen leren gedachten met elkaar verbinden om een systemische blik te ontwikkelen, meerdere standpunten en opinies weergeven en het oplossen van problemen/conflicten faciliteren.

Skills & competenties

De leerlingen ontwikkelen communicatieskills: actief luisteren, zich helder uitdrukken, presentatie, cross-culturele communicatie. Ze leren zich creatief uitdrukken en een expliciete structuur aanmaken om informatie te overdenken en te analyseren.

Het resultaat was positief, want dankzij deze techniek
begrijpen de leerlingen
dat de kennis nuttig is in het echte leven!
-Patricia López, leerkracht, Spanje

Alle leerlingen waren actief betrokken bij de activiteiten.
Zelfs degenen die normaal stil zijn in de klas
gaven graag hun mening.
- Mehmet Arda, leerkracht, Turkije

Hints en tips

Plaats in het midden van een pagina een woord of symbool dat uitdrukt waarover u wil nadenken.

Gebruik elke gedachte die opkomt (geen censuur!).

Verbind gedachten met het centrale punt door sleutelwoorden te printen op lijnen die vanuit het centrum vertrekken.

Met elkaar verwante ideeën zijn als het ware "takken" van de oorspronkelijke lijn vanuit het centrum.

Gebruik kleuren om gedachten te organiseren, nieuwe ideeën te stimuleren – of gewoon omdat het leuk is! Gebruik symbolen om gedachten af te beelden.

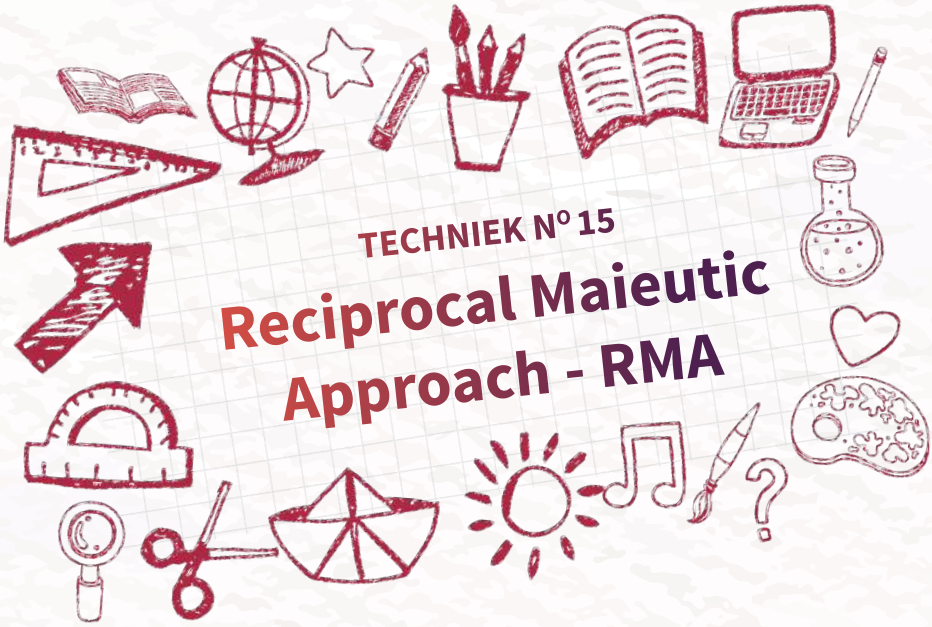

TECHNIEK N° 15

Reciprocal Maieutic Approach - RMA

”De Reciprocal Maieutic Approach is een collectief verkenningsproces dat vertrekt vanuit de ervaring en intuïtie van individuen.” ***- Danilo Dolci (1996)***

Beschrijving

De Reciprocal Maieutic Approach (RMA), ontwikkeld door Danilo Dolci, gaat om het collectief verkennen van mogelijke oplossingen en alternatieve wegen bij de aanpak van een probleem. Het gaat uit van de ervaring en intuïtie van individuen. RMA is een proces van dialectisch onderzoek gebaseerd op een democratische en open structuur, dat kan worden gebruikt als evaluatietool.

RMA begint met een langetermijnproces van analyse en bespreking van zinvolle thema’s voor de groep, waarbij gevoelens, innerlijke perspectieven en noden van mensen grondig worden onderzocht. In een voortdurende dialoog – die een nieuwe vorm van onderwijs belichaamt – benadrukken we eerst dat de leerlingen hun eigen diepste interesses kunnen ontdekken en vrijuit kunnen spreken over wat ze hebben ontdekt. RMA gebruikt woordanalyse om mensen de realiteit grondiger te laten analyseren en hun vermogen tot zelfreflectie te ontwikkelen. Het uiteindelijke doel is niet de “echte betekenis” te begrijpen, maar na te gaan hoe betekenissen anders klinken voor verschillende mensen en – nog belangrijker – ze te reconstrueren via een gedeeld experimenteel proces van wederzijdse ontdekking en respect.

In het RMA-proces wordt educatie gebruikt in de klassieke betekenis van het woord: “educere”, wegleiden. Leerlingen moeten ontdekken, oplossen, beslissen, leren, ontwerpen, denken, samen bouwen en zichzelf beter leren kennen door ieders bijdrage naar waarde te schatten.

Bij RMA heeft het onderwijsproces twee dimensies: de echte discussies die tot concrete resultaten zouden kunnen leiden en de ontwikkeling van competenties via discussie en groepsbijeenkomsten. Op die manier tot beslissingen komen, je eigen vragen veranderen en aanpassen aan die van anderen, en vooraf leren plannen (zowel persoonlijk als in groep): dat zijn voor iedereen belangrijke ervaringen. Conversatie zet leerlingen ertoe aan zich uit te drukken. De luisterbereidheid maakt het de leerkracht mogelijk om beter in te schatten hoe de leerling denkt en ziet.

Voorbereiding

Heeft de leerkracht geen ervaring met RMA, dan kunnen extra onderzoek en voorbereiding nodig zijn om het concept onder de knie te krijgen en in te oefenen.

Stap voor stap

1. Laat de groep in een kring zitten, zodat alle leerlingen zich even ver van het midden bevinden en elkaar in de ogen kunnen kijken.
2. Laat de leerlingen zich tijdens de eerste bijeenkomst op een persoonlijke manier voorstellen of vertellen over hun eigen dromen.
3. Introduceer nadien het thema of stel een “goede vraag”: Wat is onderwijs volgens jouw ervaring? Wat is informatieoverdracht? Wat leerde je uit de activiteit waaraan je hebt deelgenomen? Wat was het belangrijkste dat je in je klas en in jezelf hebt gezien als het gaat om groeien? Bedenk een vraag die relevant is voor uw vak. In sommige gevallen kan u de “vraag” vooraf aan de leerlingen bezorgen.
4. Laat de leerlingen over de kwestie praten en hun mening geven. Het is belangrijk dat iedereen actief naar de ander luistert. U kan ook stille leerlingen vragen om te praten en momenten van stilte toelaten of bewust inlassen. Mensen moeten dan niet per se een antwoord geven, maar kunnen in stilte nadenken over wat ze net hebben gehoord en pas dan praten.
5. U kan op gepaste momenten tussenbeide komen en zo bijdragen tot echte wederkerigheid, maar zonder het groepsgesprek te beïnvloeden door uw persoonlijke mening over het onderwerp te geven.

6. Sluit de sessie af met een samenvatting en kondig, indien van toepassing, de volgende ontmoeting aan: wanneer, om hoe laat en waarover. Vraag alle leerlingen een korte evaluatie over hun eigen ervaringen en wat ze hebben geleerd in de groep.
7. U kan de sessie ook afsluiten met een korte evaluatie van de bijeenkomst.

Leerresultaten

Kennis

De leerlingen versterken hun kennis, begrip en strategieën bij het omgaan met heterogeniteit en diversiteit in groepen omdat ze meerdere perspectieven en standpunten krijgen aangereikt.

Skills & competenties

De leerlingen ontwikkelen communicatieskills: actief luisteren, zich helder uitdrukken, presentatie, cross-culturele communicatie. Ze ontwikkelen transversale competenties: communicatie, relationeel-culturele communicatie.

Een leerling zegt dat hij moeilijk over anderen kan praten omdat hij verlegen is en bang om fouten te maken. Hij denkt dat men hem dom zal vinden. Tijdens deze activiteit leek het hem echter alsof iedereen dom was en niemand elkaar kon uitlachen.
Een andere leerling zei dat ze zich deze twee uren vrij voelde.
- Barbara Pellegrino, leerkracht, Italië

Ik was verrast hoe leerlingen dankzij RMA efficiënte en flexibele manieren vinden om zich uit te drukken.
- Marlene Seeberger, leerkracht, Oostenrijk

Ik ben blij met hoe de RMA-sessie verliep. Het was een positieve ervaring. Alle leerlingen bedankten voor deze kans om op een niet-formele manier te leren.
- Angelo Pellegrino, leerkracht, Italië

Hints en tips

Om het educatieve RMA-proces efficiënt te laten verlopen, moet de leerkracht het groepsgesprek harmoniseren. Alle leerlingen moeten tijdens elke sessie voldoende tijd krijgen om zich over de kwestie uit te spreken. Het is belangrijk dat de nadruk in de eerste plaats ligt op de echte noden, interesses, wensen en dromen van de leerlingen.

De leerkracht moet kunnen luisteren, samenvatten en feedback geven. Hij/zij moet de tijd in de gaten houden en de leerlingen toch genoeg tijd geven om ideeën te uiten.

Een flipchart of notitieboekje is nuttig om de feedback te noteren en de resultaten van de sessies bij te houden, aangezien RMA wordt gebruikt als evaluatiemethode.

Tekenen tijdens RMA helpt, maar is soms moeilijk vol te houden. Het is wel nuttig voor minder taalvaardige leerlingen.
- Veerle Smits, leerkracht, België

Gebruik RMA zoveel mogelijk in duolessen. Op die manier kan de leerkracht focussen op wat de leerlingen zeggen en niet op het in goede banen leiden van de les.
- Lisa Verhelst, leerkracht, België

3

Besluit

Besluit

This Toolkit has demonstrated that establishing a culture of collaboration within the school community IS possible! We hope to have inspired and encouraged you by offering practical teaching resources to support you to implement collaborative learning activities in the classroom.

The non-formal learning techniques we have shared with you in this Toolkit have given you some great examples on how you can incorporate our tested approach to collaborative learning into your own teaching in order to bring about change in your classroom and effectively increasing students' motivation, participation and raise their achievement levels.

We hope that no matter what level of your experience or knowledge is when using collaborative practices, whether you consider yourself a novice or an expert, with this Toolkit you have a great resource for adopting collaborative practices in your school.

The explanation of the activities we have delivered during the course of the project can give you some inspiration and food-for-thought on some of the activities that can be developed with teachers and students to foster such outcomes that can be achieved when delivering collaborative learning approaches in schools.

We understand that teachers need support to deliver collaborative learning. Whilst using this Toolkit, it is important that there is support from school head teachers and leaders, teachers, parents, inspectors, teacher trainers, curriculum developers and many other stakeholders from the wider school community.

Take inspiration from the teachers who have participated in the CARMA project and go tell your teacher colleagues about the different non-formal learning techniques you are using and how they have brought about motivation and participation among your students, so they can be inspired to try out the methods too. So, however complex your school environment may be, we believe that you too can make the collaborative learning environment a reality in your school and make a positive impact!

Om af te sluiten…

Met deze Toolkit hebt u de kennis en de middelen om iets te veranderen in uw klas en school. **Waar wacht u nog op? Ga ervoor!**

En niet vergeten, als u meer wilt weten of verder uw vaardigheden wil verbeteren binnen het collaboratief leren, bezoek de CARMA website op: **www.carma-project.eu**

Dankwoord en bronnen

4.1 Dankwoord

Het creëren van de Toolkit was een collaboratief proces. Het is dan ook belangrijk de vele medewerkers te vermelden die hebben bijgedragen aan de ontwikkeling ervan.

We willen onze welgemeende dank betuigen aan het kernteam van het project: CESIE - Rosina U Ndukwe, Ruta Grigaliunaite, Silvia Ciaperoni; Universiteit van Murcia – Paz Prendes, Linda Castañeda, Isabel Gutiérrez, Rosa Pons, Mª Del Mar Sánchez en leerkrachten - Isabel Palao, Esperanza Manzanares, Purificación García, Patricia López; Pistes-Solidaires – Mathieu Decq, Magali Lansalot, Estelle Crochu; DOGA Schools - Zuhal Yılmaz Dogan, Danny Arati, Gizem Agyuz; UC Leuven-Limburg - Karine Hindrix, Dima Bou Mosleh; INOVA+ – Pedro Costa, Marta Pinto, Ana Leal; Verein Multikulturell - Ovagem Agaidyan, Ömer Düzgün, Klaudia Binna, Irene Pilshopper.

We beseffen hoe ontzettend veel werk in de ontwikkeling van de Toolkit is gestoken en waarderen ten zeerste de tijd en de inspanningen van het consortium van het CARMA-project.

We danken van harte alle leerkrachten, leerlingen en scholen uit Italië, Spanje, Frankrijk, België, Portugal, Turkije en Oostenrijk met wie het consortium van het CARMA-project samenwerkte bij het testen van de NFL-technieken in scholen. Hun actieve participatie, engagement en inzichten hebben deze Toolkit mogelijk gemaakt. Daarvoor zijn we hen bijzonder erkentelijk.

Het CARMA-partnership

4.2 Referenties

1. Aronson, E. and Patnoe, S. (2011). Cooperation in the Classroom: The Jigsaw Method. London: Pinter & Martin Ltd. (3rd Edition).
2. Biffle, C. (2015)., Whole Brain Teaching: 122 Amazing Games!: Challenging kids, classroom management, writing, reading, math, Common Core/State tests, CreateSpace Publishing: United States.
3. Buzan T. (2010). The Mind Map Book: Unlock Your Creativity, Boost Your Memory, Change Your Life, Harlow: Pearson/BBC Active.
4. Danilo Dolci. (1996), La struttura maieutica e l'evolverci, Scandicci, La Nuova Italia.
5. Dolci, A and Amico, F. (2011) EDDILI: The Reciprocal Maieutic Approach in Adult Education – Manual.
6. Ebert, R. (2013), https://www.huffingtonpost.com/2013/04/04/roger-ebert-quotes_n_3017751.html.
7. Emotional Training Centre, ETC: http://www.educazioneemotiva.it/.
8. Efferman, M. (2015). http://www.dailygood.org/story/1067/margaret-heffernan-dare-to-disagree-thu-huong-ha/.
9. Eurostat, EU labour force survey 2018.
10. Johnson, D. W. & Johnson, R. T. (2009). Energizing Learning: The instructional power of conflict. Educational Research, 38 (1), 37-51.
11. Mackay, H., (2012), http://www.harveymackay.com/visualization-helps-you-live-your-dreams [accessed January 2018].
12. Niemiec, C and Ryan, R (2009) Autonomy, competence, and relatedness in the classroom: Applying self-determination theory to educational practice., University of Rochester, New York, USA.
13. Owen, H. (2000). The Power of Spirit: How Organizations Transform, San Francisco: Berrett-Koehler.
14. Resnick, M., (2012), https://www.ted.com/talks/mitch_resnick_let_s_teach_kids_to_code/transcript?language=en.
15. Richards, J. and Lockhart, C. (1996) Reflective Teaching in Second Language Classrooms. Cambridge: Cambridge University Press.

16. Ryan, R. and Deci, E. (2000) Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being, University of Rochester., New York, USA.

17. Sharma, I. and Metha, S. (2014). Heterogeneity of Cooperative Learning in Multicultural Classroom Promoting Group Cohesion, Faculty of Education, Dayalbagh Educational Institute Deemed University, Agra, U.P., India, Journal of Business Management & Social Sciences Research.

18. UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education (2002). Learning to be: A holistic and integrated approach to values education for human development: Core values and the valuing process for developing innovative practices for values education toward international understanding and a culture of peace. (p.183). UNESCO-Apnieve Sourcebook, No. 2.

19. University of Leicester, Department for education and skills (2004). Inspiration, Identity, Learning: The Value of Museums, https://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/rcmg/projects/inspiration-identity-learning-1/Inspiration-%20Identity-%20Learning-The%20value%20of%20museums.pdf.

4.3 Meer literatuur

The Strategic Framework for the European Cooperation in Education and Training (ET 2020) http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/index_en.htm.

Erasmus+-programma https://eacea.ec.europa.eu/erasmus-plus.

CARMA projectwebsite www.carma-project.eu.

Een collectie van middelen en rapporten geproduceerd bij het CARMA-project en verdere informatie om collaboratieve leeractiviteiten te ondersteunen, kan worden gevonden op de CARMA website: www.carma-project.eu en via de CARMA Resource Bank.

Het CARMA-partnership

Projectcoördinator
CESIE- Italië
www.cesie.org

Pistes-Solidaires - Frankrijk
www.pistes-solidaires.fr

University of Murcia - Spanje
www.um.es/gite

Asist Ogretim Kurumlari A.S. - Turkije
www.dogaokullari.com

University Colleges Leuven-Limburg - België
www.ucll.be

INOVA+ - Portugal
www.inovamais.eu

Verein Multikulturell - Oostenrijk
www.migration.cc

CARMA

Non-formal learning for student motivation

www.carma-project.eu

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding- NietCommercieel-GelijkDelen 4.0 Internationaal-licentie.

Co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.